

INCLUSIVE EDUCATION: THE IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT

Bekbosinova Laylo Khayrulla qizi

Student of the Faculty of Primary Education, Ajiniyaz Nukus State Pedagogical Institute

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15680515>

ARTICLE INFO

Received: 11th June 2025

Accepted: 16th June 2025

Online: 17th June 2025

KEYWORDS

Inclusive education, psychological support, emotional stability, individual approach, student motivation, educational psychology.

ABSTRACT

This article provides a scientific and theoretical analysis of the role, significance, and implementation mechanisms of psychological support in the process of inclusive education. It examines the psychological needs of participants in inclusive education, methods of providing support, and analyzes international and national experiences, offering practical recommendations. The research results substantiate the invaluable role of psychological services in increasing the effectiveness of inclusive education.

INKLYUZIV TA'LIMDA PSIXOLOGIK QO'LLAB-QUVVATLASHNING AHAMIYATI

Bekbo'sinova Laylo Xayrulla qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15680515>

ARTICLE INFO

Received: 11th June 2025

Accepted: 16th June 2025

Online: 17th June 2025

KEYWORDS

Inklyuziv ta'lim, psixologik qo'llab-quvvatlash, emotsional barqarorlik, individual yondashuv, o'quvchi motivatsiyasi, pedagogik psixologiya.

ABSTRACT

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida psixologik qo'llab-quvvatlashning o'rni, ahamiyati va amalga oshirish mexanizmlari ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Unda inklyuziv ta'lim ishtirokchilarining psixologik ehtiyojlari, qo'llab-quvvatlash usullari, xorijiy va milliy tajribalar tahlil etilib, amaliy tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda psixologik xizmatning beqiyos o'rni borligini asoslaydi.

Kirish

XXI asrda ta'lim sohasida yuz berayotgan tub o'zgarishlar inson kapitaliga bo'lgan talabni oshirdi. Shu bilan birga, har bir insonning ta'lim olish huquqini ta'minlash, imkoniyati cheklangan bolalarni jamiyatga integratsiya qilish dolzarb masalaga aylandi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi — har bir o'quvchiga teng ta'lim imkoniyatini yaratish, uning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga ko'maklashishdir. Ammo bu jarayon faqatgina

pedagogik metodlar bilan emas, balki o'quvchilarning psixologik holatini e'tiborga olish, ularni qo'llab-quvvatlash orqali ham amalga oshiriladi.

Inklyuziv muhitda o'quvchilarning emotsional, motivatsion va ijtimoiy rivojlanishiga e'tibor qaratish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki ijtimoiy barqarorlik va tolerantlikni shakllantiradi. Psixologik qo'llab-quvvatlash esa inklyuziv ta'limning ajralmas qismi bo'lib, pedagog, ota-ona va mutaxassislar hamkorligini talab etadi. Shu sabab, inklyuziv ta'limda psixologik qo'llab-quvvatlashning o'rni va ahamiyatini chuqur tahlil qilish hozirgi kunning muhim ilmiy-amaliy vazifalaridan biridir.

Asosiy qism

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim ta'lim jarayonida barcha bolalar, shu jumladan imkoniyati cheklangan o'quvchilarni sog'lom tengdoshlar qatorida o'qitish va rivojlantirish tamoyilini anglatadi. Ushbu yondashuv inson huquqlarini ta'minlash, ta'limning umumiy qamrovini oshirish va ijtimoiy tenglikni qaror toptirishda muhim vosita sifatida qaraladi. Inklyuziv ta'lim g'oyasi BMTning «Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida»gi konvensiyasida ham o'z aksini topgan bo'lib, unda nogironligi bo'lgan bolalarning ham umumiy o'quv muassasalarida ta'lim olish huquqi kafolatlanadi.

Hozirgi kunda ko'plab davlatlarda inklyuziv ta'limning huquqiy asoslari yaratilgan bo'lsa-da, uning samarali ishlashi uchun muhim omil sifatida psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi yetarli darajada rivojlanmagan hollarda kutilgan natijalarga erishish qiyinlashadi. Chunki inklyuziv muhit bu nafaqat jismoniy sharoitni moslashtirish, balki psixologik iqlimni ham sog'lomlashtirishni talab etadi.

Psixologik qo'llab-quvvatlashning mohiyati va asosiy vazifalari. Psixologik qo'llab-quvvatlash — inklyuziv ta'lim jarayonida barcha ishtirokchilarning, ayniqsa imkoniyati cheklangan bolalar, ularning ota-onalari va o'qituvchilarning psixologik holatini barqarorlashtirishga, stressni kamaytirishga, moslashuv jarayonini yengillashtirishga xizmat qiluvchi tizimli faoliyatdir.

Asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

-imkoniyati cheklangan o'quvchilarda o'ziga ishonch va mustaqil harakat qilish motivatsiyasini shakllantirish;

sog'lom tengdoshlar orasida bag'rikenglik, hamjihatlik va empatiya tuyg'ularini rivojlantirish;

-ota-onalarni psixologik jihatdan tayyorlash, bolalariga to'g'ri munosabatni shakllantirish;

-o'qituvchilarga maxsus psixologik maslahat va metodik ko'rsatmalar berish.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun maktab psixologi, defektolog, logoped, ijtimoiy pedagog va ota-onalar samarali hamkorlik qilishi lozim. Psixologik qo'llab-quvvatlashning asosiy yo'nalishlari

Diagnostik faoliyat. Psixolog o'quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlarini, emotsional holatini, motivatsion darajasini muntazam ravishda o'rganib boradi. Shu asosda har bir bola uchun alohida psixologik portret tuzilib, o'qituvchi va ota-onaga zarur tavsiyalar beriladi.

Korreksion ishlar. Davomli diagnostikadan so'ng bolaning individualligini hisobga olgan holda psixokorreksion mashg'ulotlar o'tkaziladi. Bu mashg'ulotlar bolaning ichki

qo'rquvlarini bartaraf etish, stressni yengib o'tish, jamoaga moslashuvini osonlashtirishga qaratiladi.

Konsultativ yordam. Psixolog nafaqat o'quvchilarga, balki o'qituvchilarga va ota-onalarga ham psixologik maslahat beradi. Ota-onalarga bolaning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratish, tarbiya uslublarini to'g'ri tanlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Ma'rifiy faoliyat. Maktablarda inklyuziv madaniyatni targ'ib qilish maqsadida seminarlar, treninglar, davra suhbatlari tashkil etiladi. Bunda o'qituvchilar va sog'lom bolalar inklyuziv guruh a'zolari bilan to'g'ri muomala qilish qoidalarini o'rganadilar.

Xorijiy tajriba va milliy sharoitda qo'llash imkoniyatlari. Rivojlangan davlatlar tajribasida inklyuziv ta'limda psixologik qo'llab-quvvatlash juda rivojlangan. Masalan, AQSH va Yevropa davlatlarida har bir maktabda professional psixologlar, defektologlar shtat asosida faoliyat yuritadi. Maxsus markazlarda ota-onalar uchun muntazam kurslar va konsultatsiyalar yo'lga qo'yilgan. O'zbekiston ta'lim tizimida ham so'nggi yillarda inklyuziv ta'lim bo'yicha huquqiy baza yaratilmoqda, maktablarda maxsus logoped va psixolog shtat birliklari ajratilmoqda. Lekin ushbu mutaxassislarni tayyorlash sifati, ularni zamonaviy texnologiyalar va xorijiy tajriba asosida qayta o'qitish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Psixologik qo'llab-quvvatlashning amaliy natijalari. Tadqiqotlar va tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, samarali psixologik qo'llab-quvvatlash quyidagi natijalarga olib keladi:

- imkoniyati cheklangan bolalarda o'ziga bo'lgan ishonch oshadi;
- sog'lom tengdoshlar orasida kamsitish, masxara qilish holatlari kamayadi;
- o'qituvchi va ota-onalar o'z vazifalarini tushunarli va sifatli bajaradi;
- umumiy psixologik muhit sog'lomlashadi, ijtimoiylashuv jarayoni tezlashadi;
- o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari ortadi.

Biroq amaliyotda bir qator muammolar mavjud:

- malakali kadrlar yetishmasligi;
- ota-onalarning psixologik madaniyati pastligi;
- psixologik xizmat uchun maxsus jihozlangan xonalar yetarli emasligi;
- metodik qo'llanmalar va zamonaviy materiallar taqchilligi.

Shu sababli, bu muammolarni bartaraf etish uchun davlat va jamiyat tomonidan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur.

Inklyuziv muhitda psixologning roli. Psixolog inklyuziv guruhning asosiy tayanch shaxslaridan biridir. U nafaqat diagnostik va korreksion ishlarni amalga oshiradi, balki guruhdagi ijtimoiy-psixologik muhitni nazorat qiladi, ixtiloflar yuzaga kelganda vositachi bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, bolalar, ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida psixologik ko'priklar vazifasini bajaradi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar psixologik yordamni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Onlayn maslahat, virtual trening, mobil ilovalar orqali stressni yengish texnikalarini o'rganish bularning barchasi zamonaviy inklyuziv ta'limni samarali qo'llab-quvvatlash vositalaridir. Shu bilan birga, psixologlar uchun masofaviy kurslar va vebinarlar ularning malakasini oshirish imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limning barqaror va samarali rivojlanishi uchun psixologik qo'llab-quvvatlashning o'рни beqiyosdir. Har bir bolaning huquqi, orzusi va salohiyatini ro'yobga chiqarishga yo'naltirilgan mazkur yondashuv nafaqat ta'lim sifatini

oshiradi, balki bag'rikeng, mehribon va sog'lom jamiyat shakllanishiga poydevor yaratadi. Inklyuziv ta'lim zamonaviy pedagogik tizimning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida insonparvarlik va tenglik tamoyillarini amalda ro'yobga chiqaradi. Biroq bu maqsadni to'liq amalga oshirish uchun nafaqat o'quv jarayonini moslashtirish, balki o'quvchilarning psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlanishini ham ta'minlash zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi to'liq shakllangan taqdirda, inklyuziv ta'lim ishtirokchilari imkoniyati cheklangan bolalar va ularning sog'lom tengdoshlarining o'zaro munosabatlari yaxshilanadi, sinfda sog'lom psixologik iqlim qaror topadi va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanish sur'atlari sezilarli darajada oshadi. Bugungi kunda O'zbekistonda inklyuziv ta'lim konsepsiyasi bo'yicha qator ishlar amalga oshirilmoqda. Ammo bu borada psixologik xizmatni yanada rivojlantirish, malakali psixolog mutaxassislarini tayyorlash, ota-onalar va o'qituvchilarning psixologik madaniyatini oshirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Shuningdek, xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish va milliy sharoitga moslashgan dasturlarni ishlab chiqish ham zarurdir.

References:

1. Abdukadirova, Z. (2020). *Psixologiya asoslari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
2. Karimova, M. (2021). *Inklyuziv ta'limda pedagogik va psixologik yondashuvlar*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Xolmatova, R. (2019). *Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
4. UNESCO. (2017). *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. Paris: UNESCO Publishing.
5. Booth, T., & Ainscow, M. (2016). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
6. Slee, R. (2018). *Inclusive Education: From Policy to School Implementation*. New York: Routledge.
7. Qodirova, N. (2022). *Ta'limda psixologik xizmatni tashkil etish asoslari*. Nukus: Karakalpakstan nashriyoti.
8. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2020). *Inclusive Education and Effective Classroom Practices*. Retrieved from www.european-agency.org
9. Norbekova, D. (2021). *O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning psixologik aspektlari*. Ilmiy maqola, *Pedagogika va Psixologiya jurnali*.
10. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.